

Regina Lilientalowa

Data urodzenia: 24 listopada 1875

Miejsce urodzenia: Zawichost

Data śmierci: 4 grudnia 1924

Miejsce śmierci: Warszawa

Rodzice: Mosze (Maurycy) Eiger, Bilma Eiger (z domu Halpern)

Profesja: nauczycielka publicystyka, pisarka, tłumaczka, badaczka kultury żydowskiej

Słowa kluczowe: kultura żydowska, badania etnograficzne, przesady, obyczaje, nowoczesność

Biogram ¹

Regina Lilientalowa urodziła się 24 listopada 1875 roku w Zawichoście, na terenie ówczesnego zaboru rosyjskiego. Pochodziła z wielodzietnej rodziny Moszego (Maurycego) i Bilmy z Eigerów, a jednym z jej przodków był zasłużony dla rozwoju żydowskiej ortodoksji niemieckiej rabin Akiwa Eiger. Wzrastała w środowisku stopniowo asymilującym się do kultury polskiej, choć nasiąkała również ideami i wyobrażeniami na temat świata, wpływającymi bezpośrednio z kultury żydowskiej. Te obustronne zależności odcisnęły później piętno na całym pisarstwie Lilientalowej.

W latach 1884-1888 Regina Eiger uczęszczała do żeńskiego protogimnazjum w Sandomierzu. Jest to istotny fakt w jej biografii, gdyż na przełomie XIX i XX wieku umożliwianie córkom odebrania edukacji nie stanowiło powszechnej praktyki w społeczności żydowskiej. Nie mogła jednak formalnie kontynuować nauki na poziomie wyższym – uniwersytety były wówczas zamknięte przed kobietami bez względu na narodowość i przynależność klasową. Starła się jednak wykorzystywać istniejące alternatywy oferujące rozwój naukowy. Za taką inicjatywę należy uznać ideę Uniwersytetu Latającego, organizującego w ramach tajnego nauczania wykłady otwarte zarówno dla mężczyzn, jak i dla kobiet. Obok Lilientalowej za „absolwentki” tegoż uniwersytetu uznaje się także między innymi Marię Skłodowską-Curie i Stefanię Sempołowską. Zetknęła się ona wówczas z Ludwikiem Krzywickim, który miał ukierunkować jej zainteresowania badawcze na folklor i kulturę żydowską.

¹ Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki, nr projektu NPRH/F/SP/0086/2024/13, kwota dofinansowania 1 119 240, 00 zł., całkowita wartość projektu 1 119 240, 00 zł.

W 1896 roku w Szczepieszynie odbył się ślub Reginy Eiger i Nuchima Natana Lilientala. Małżeństwo zamieszkało na stałe w Warszawie. Ich dom przesiąknięty był polską kulturą i polskim językiem, jak wynika ze wspomnień potomków. Córka Stanisława zapisała się później w historii jako jedna z pierwszych Polek-matematyczek z tytułem doktora, a syn Antoni walczył w czasie drugiej wojny światowej w polskiej armii i zginął w Katyniu w 1940 roku.

Regina Lilientalowa oprócz prowadzonej działalności o charakterze naukowym i publicystycznym pracowała jako nauczycielka w szkołach żydowskich, ale ten etap jej życia jest słabo udokumentowany. Jako etnografka i badaczka kultury żydowskiej eksplorowała i ocalała od zapomnienia przesady, obrzędy i obyczaje typowe dla Żydów zamieszkujących tereny Europy Środkowo-Wschodniej. Efekty swoich badań publikowała między innymi w „Wiśle. Miesięczniku geograficzno-etnograficznym”. Jest także autorką trzytomowych „Świąt żydowskich w przeszłości i teraźniejszości”, cyklu o kulcie ciał niebieskich, ognia i wody w żydowskiej religijności oraz syntezy historii Żydów na ziemiach polskich do 1794 roku. Te pozycje posiadają również wartość historyczną, na co wskazywał w odniesieniu do publikacji traktujących o świętach żydowskich historyk żydowski Majer Bałaban.

Lilientalowa wielokrotnie wypowiadała się w sprawie kwestii żydowskiej. Wdała się w polemikę z Elizą Orzeszkową, odmawiającą Żydom prawa do uznawania się za naród, oburzała się na dyskryminacyjne postawy pedagogów w stosunku do żydowskich uczniów podczas żałoby po pogromie lwowskim w listopadzie 1918 roku oraz starała się pozyskać dla sprawy żydowskiej inne wybitne autorytety polskiego pochodzenia. Choć sama była spolonizowaną Żydówką, działała na rzecz rozwoju żydowskiej kultury (w języku jidysz) oraz umacniania się poczucia żydowskiej tożsamości narodowej i bycia dumnym ze swojego pochodzenia. Zarazem jednak potępiała pozostawanie w dawnych obyczajach i zabobonach, niektóre uznając wręcz za szkodliwe (obrzezanie). Jednocześnie opowiadała się za tradycją i nowoczesnością, co zbliżało ją do kręgu haskalistów.

Regina Lilientalowa zmarła 4 grudnia 1924 roku. W pisanych po jej śmierci nekrologach została przede wszystkim zapamiętana jako zasłużona dla rozwoju etnografii badaczka. Zwrócono uwagę, że jej dorobek wzbogacił naukę nie tylko żydowską, ale i polską (Bałaban). W przypadku jej biografii, co jest charakterystyczne dla wielu życiorysów z przełomu XIX i XX wieku, trudno definitywnie ustalić jej narodowość. Choć pochodziła z rodziny żydowskiej oraz przez całe życie aktywnie angażowała się w sprawę żydowską, podpisywała się chrześcijańskim imieniem Regina, pisała w języku polskim, utrzymywała

bliskie kontakty z polską inteligencją i przede wszystkim wychowała swoje dzieci na Polaków, nadając im również katolickie/słowiańskie imiona.

Dokonania Reginy Lilientalowej są ważne z perspektywy analizowania emancypacyjnych dążeń kobiet w świecie nauki na przełomie XIX i XX wieku, czyli w okresie, gdy różnego rodzaju akty transgresyjne były ograniczane na wielu polach. Na równi z mężczyznami partycypowała w życiu publicznym, prowadziła badania naukowe i starała się pokonywać przeszkody stawiane kobietom na drodze do zdobycia wykształcenia.

Bibliografia

Źródła:

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, Maszynopisy i rękopisy materiałów publicystycznych, sygn. akc 2375B/1-6.

Biblioteka Publiczna m. st. Warszawy – Biblioteka Główna Województwa Mazowieckiego, Kontakty R. Lilientalowej z innymi osobami, sygn. akc. 2375F-1-3.

Opracowania:

Ciesielska D., *Stanisława i Otton Marcin Nikodymowie w Polsce i Stanach Zjednoczonych*, [w:] *Polacy w Ameryce. Materiały z polsko-amerykańskiej konferencji naukowej z okazji 50-lecia Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego w Warce, 27-28 czerwca 2017 roku*, t. 1, red. M. Kordas, K. Kucharski, I. Stefaniak, Warka, Muzeum im. Kazimierza Pułaskiego, 2017, s. 143-156.

Grącikowski P., *Regina Lilientalowa – uczona, Żydówka, kobieta*, [w:] *Obserwatorki z wyobraźnią. Etnograficzne i socjologiczne pisanstwo kobiet*, red. G. Kubica, K. Majbroda, Wrocław, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Uniwersytet Wrocławski, 2014, s. 107-129.